

Ivo Pranjković: *Filološki vjekopisi*, Disput, Zagreb, 2006.

Uzme li se u ruke knjiga *Filološki vjekopisi* Ive Pranjkovića, zamjetno je da se na njezinim koricama nalaze fotografije hrvatskih filologa i lingvista – njih šesnaest – od Matije Antuna Relkovića do Josipa Silića. Osim njih, na naslovnici stoji i veliko tiskano slovo A. Budući da je sve moguće interpretirati, možemo to učiniti i s koricama knjige pa zaključiti da niz fotografija predstavlja neprekinut slijed i razvoj hrvatskoga jezika i filološke misli, od pretpreporodnoga razdoblja do danas, a veliko A naznačuje da hrvatska filologija ima svoj početak, ishodište, i tijek, no da njezina kraja – koji bi u tom slučaju obilježilo kobno veliko Ž – nema na vidiku. I doista: premda knjige ne valja suditi po koricama, potvrdu valjanosti takva zaključivanja daje sadržaj *Filoloških vjekopisa*.

Knjiga sadržava 21 članak, raspravu ili ogled koje je Ivo Pranjković objavio u posljednjih dvadeset godina, od 1985. do 2005. godine. Okvir tih radova može se odrediti već spomenutim nadređenim pojmovima hrvatske filologije i povijesti hrvatskoga jezikoslovlja, ili preciznije – proučavanjem gramatičkoga i rječničkoga ustrojstva hrvatskoga jezika, približno od polovice 18. stoljeća do danas. Strukturno, tekstovi su podijeljeni u četiri skupine, a kriterij razvrstavanja jest razdoblje na koje se odnose: *Pretpreporodna Slavonija*, *Filološke škole 19. stoljeća*, *Hrvatski vukovci i protivukovci* te *Učitelji i suvremenici*.

Prvu cjelinu čine članci o Matiji Antunu Relkoviću, Marijanu Lanosoviću i Ignjatu Alojziju Brliću. U dvama člancima razmatra se gramatičko djelo Matije Antuna Relkovića. U prvome autor iscrpno analizira *Novu slavonsku i nimačku gramatiku*, zaključujući da tom djelu i danas valja posvetiti pažnju jer je riječ o jednoj od najstarijih hrvatskih gramatika, jer donosi inovacije u dotadašnjoj gramatičkoj tradiciji (npr. grafijska rješenja, kategorija živo/neživo, opis upotrebe zamjenica, morfologija imenica), jer u njoj Relković daje neka zanimljiva terminološka rješenja i manje–više pouzdanu akcentuaciju koja svjedoči o stanju u jednome dijelu ondašnjih posavskih govora te jer ima primjera spretnoga korištenja kontrastivnoga pristupa.

U članku »Dilovi govorenja u Relkovićevoj *Gramatici*« podrobnije se razmatraju vrste riječi, pri čemu se osobita pozornost posvećuje definicijama vrsta riječi te opisu pojedinih kategorija svojstvenih promjenjivim vrstama riječi. Brlićev gramatičarski rad autor razmatra s obzirom na opis nepromjenjivih riječi u njegovoj *Grammatik der Illyrischen Sprache*, a u prilogu »Fonološki i sintaktički opis u prvim slavonskim gramatikama« dana je sinteza Relkovićeve, Lanosovićeve i Brlićeve prinosna hrvatskoj gramatikologiji.

U drugoj cjelini nalaze se prilozi o Franu Kurelcu, Adolfu Veberu Tkalčeviću, Vinku Pacelu i Bogoslavu Šuleku. Budući da je Kurelac bio izraziti purist, Pranjković je u članku »Barbarizmi Frana Kurelca« razmotrio temeljna načela kojih se taj jezikoslovac pridržavao pri detektiranju i iskorjenjivanju

barbarizama. Na kraju se kristaliziraju dva zaključka: Kurelac je bio osobito isključiv prema njemačkim i talijanskim »barbarizmima«, a zamjene koje je nudio za njih nalazio je u predalekoj starini pa su one njegovim suvremenicima bile ili sasvim nepoznate ili nepoznate u značenjima u kojima je Kurelac htio da se upotrebljavaju.

Životan i nadasve zanimljiv uvod u plurivalentno razmatranje *Skladnje* Adolfa Vebera Tkalčevića autor daje prethodnim člankom »Kurelac i Veber«, u kojem višerazinski i vrlo minuciozno razmatra odnose između dvaju suprotstavljenih filologa. Treba reći da je spomenuti članak s početka koncipiran tako da se konstatiraju slojevi u kojima su Kurelac i Veber »isti« (bili su suvremenici, vatrene naravi, tvrdoglavci, domoljubi, angažirani u jezikoslovlju i književnosti, poznavatelji jezika, prevoditelji, estetičari, retoričari...), a zatim se rasprava usmjerava prema razlikama među njima (pogledi na književni jezik, proces standardizacije, puristička nastojanja).

Opus Vinka Pacela predstavljen je polemikama koje je vodio s kritičarima, a dio Šulekovih jezikoslovno–nazivoslovnih nastojanja Pranjković je prikazao u članku »Bogoslav Šulek i hrvatsko vojno nazivlje«.

Tematska cjelina *Hrvatski vukovci i protuvukovci* obuhvaća tekstove o Franji Ivekoviću, Ivanu Brozu, Tomi Maretiću, Vatroslavu Jagiću, Vladimiru Mažuraniću, Frani Vuletiću i Nikoli Voršaku. Vrlo sustavan i koncizan pregled na početku te cjeline dan je u »Skici za portrete vodećih hrvatskih vukovaca« – Ivekovića, Broza i Maretića. Među člancima, pak, o protuvukovcima ističe se »Vatroslav Jagić i hrvatski vukovci«. Kako tvrdi Pranjković, i obilni citati Jagićevih recenzija pojedinih djela hrvatskih vukovaca (npr. Maretićeve *Gramatike* i Iveković–Brozova *Rječnika*) pokazuju koliko je argumentirano i precizno kritizirao spomenute autore u vezi s izborom korpusa te sa standardizacijskim postupcima i odnosom prema elementima koji ne pripadaju književnomu (standardnomu) jeziku. Neke Jagićeve primjedbe i danas su aktualne i nadasve svježe te mogu poslužiti kao dobar putokaz kako se suvislo i izravno obraniti od pritisaka jezičnoga unitarizma, jednostranosti ili tendencioznosti.

Sustavnošću analize i znanstvenom pomnjom izdvajaju se Pranjkovićevi prilozi o Iveković–Brozovu *Rječniku* te o Mažuranićevim *Prinosima*. Tematika se tih članaka prezentira obuhvatno, objektivno i bez strasti, ona je utemeljena na činjenicama i bogatim oprimjerenjima iz samih razmatranih djela.

Četvrta skupina članaka ima suvremenu tematiku i prikazuje odabrane aspekte života i djelovanja Stjepana Ivšića, Julija Benešića, Ljudevita Jonkea, Zlatka Vincea, Vladimira Anića i Josipa Silića. U prilogu »*Jezik današnji*« profesora Ljudevita Jonkea autor, među ostalim, prevrednuje neka načela zbog kojih je Jonke svojedobno bio kritiziran, npr. »Piši kako dobri pisci pišu«. To se, tumači Pranjković, odnosi na sve one koji pišu, a ne samo na pisce beletrističkih djela, a, osim toga, spomenuta se krilatica može suprotstaviti poimanju vukovaca »Piši onako kako narod govori«, što je Jonke opravdano smatrao prevladanim.

Posebno su intonirani tekstovi posvećeni profesorima Zlatku Vinceu, Vladimiru Aniću i Josipu Siliću, u kojima se istodobno progovara o njihovim znanstvenim interesima i rezultatima rada, no i o životnim sudbinama u burnome 20. stoljeću. Tako se može doznati da je Zlatko Vince, autor nezaobilazne knjige *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, koja je »danas bez konkurencije najpotpunija i najbolja knjiga posvećena društvenoj, kulturnoj i političkoj povijesti hrvatskoga jezika« (str. 235/236), bio »praktično čitavog svog radnog vijeka politički nepoćudan« jer je »završio vjersku (sjemenišnu) gimnaziju«, a »nepoćudnost je bez sumnje bila potencirana i time što je Filozofski fakultet u Zagrebu završio u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske« (*ibid.*).

O Vladimiru Aniću, autoru *Rječnika hrvatskoga jezika*, koji se »u cijeloj Anićevoj sveučilišnoj i znanstvenoj karijeri s pravom smatra kapitalnim« (str. 243), Pranjkić piše i sljedeće: »Anić je pripadao onom krugu jezikoslovaca koji su hrvatski jezik voljeli i predano se njime bavili, ali koji nisu bili zagovornici krajnjega purizma niti previše rigorozne njegove standardizacije. [...] On je [...] zagovornik slobode, ali ne naravno shvaćene u tom smislu da svatko može s jezikom raditi što hoće ili se njime javno služiti onako kako hoće, nego [...] u tom smislu što se rigoroznim preskripcijama, a pogotovo ksenofobičnošću, ne može postići ništa dobrog, kao što se čovjek ni u bilo kojem drugom području ne može nasilu učiti kulturi« (str. 244/245).

U članku »Sustavi i standardi profesora Silića« autor, uz mnogobrojne činjenice iz profesionalne karijere Josipa Silića, konstatira da je Silić kriv »što se nije ni htio ni umio reklamirati, a pogotovo se nije htio nikome dodvoravati«, ali i zato »što je izrazito zazirao od 'uknjiživanja' svojih znanstvenih i stručnih prinosa« (str. 246). Tomu dodaje činjenicu, i sada lako provjerljivu na Odsjeku za kroatistiku, »da je na Fakultetu praktično svaki dan i da je uvijek na raspolaganju svima koji trebaju njegov savjet, njegovu potporu u bilo čemu ili jednostavno njegovu toplu ljudsku riječ« (str. 253).

Ovih nekoliko osobnih misli i svjedočanstava, izdvojenih iz rasprava, dragocjena su biografska ostavština za buduće proučavatelje djela i života suvremenih hrvatskih jezikoslovaca, no i vrijedan dokaz da se o znanstvenicima, osim poslovično objektivno, može pisati i subjektivno a nepristrano.

Na kraju knjige nalazi se vrlo opsežan popis citirane literature i izvora sa šestotinjak jedinica (str. 255–289), koji svakako može zainteresirana čitatelja uputiti dublje u sve aspekte obrađivanih tema, a tomu može pomoći i razrađeno kazalo imena. Zaključno, valja ustvrditi da je knjiga *Filološki vjekopisi* višestruko korisna za struku i uopće kulturnu javnost: ona je i zbirka znanstvenih rasprava s povijesnom i suvremenom sastavnicom, i pouzdan priručnik s odgovorima na vrlo zahtjevna pitanja hrvatske filologije i povijesti jezika, i čvrsta osnova na kojoj se mogu temeljiti daljnja istraživanja, a, na kraju – i svjedočanstvo ustrajna rada Ive Pranjkića na svim spomenutim jezikoslovnim područjima.

Kristian Lewis